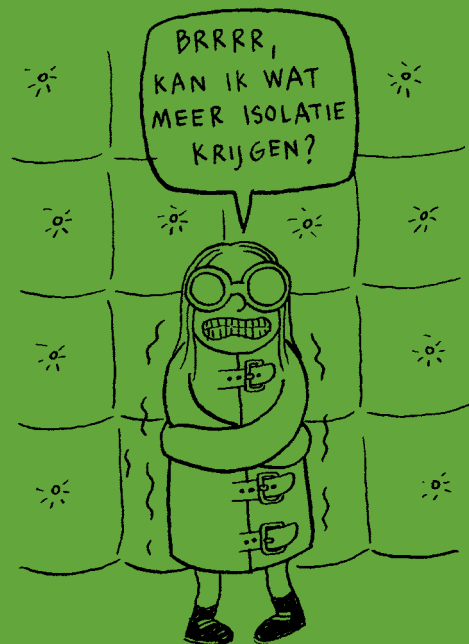

checklist

kinderen in afzondering

Kinderrechtencommissariaat dossier

Hoe gaan voorzieningen om met het afzonderen van kinderen en jongeren? Welke vragen en bekommernissen leven er? Is er een juridisch kader? Hoe kunnen voorzieningen de praktijk van afzonderen transparant maken?

checklist kinderen in afzondering

mei 2006

de tekstredactie van dit dossier werd afgesloten op 3 april 2006

Op 1 juli 2006 staan er een aantal wijzigingen binnen de jeugdhulpverlening op stapel. Op dat moment wordt **het decreet van 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp** van kracht. Dit decreet legt de rechten van minderjarige gebruikers in de jeugdhulp voor het eerst integraal en duidelijk vast. Het recht op jeugdhulp, het recht op inspraak en participatie, een aantal rechten in verband met het dossier, het recht op bijstand, op privacy, op informatie en duidelijke communicatie en op een menswaardige behandeling worden decretaal verankerd.

Meer bepaald het recht op een menswaardige behandeling geniet hier bijzondere aandacht. Dit recht confronteert zowel directies, hulpverleners, ouders als minderjarige cliënten met allerhande polariserende vragen rond de praktijk van vrijheidsberovende maatregelen, en dit ondanks vaak goedbedoelde intenties. Dergelijke polarisering vraagt om opheldering.

Naar aanleiding van een aantal ombudsdossiers, alsook op vraag van hulpverleners zelf en na advies van een aantal experts uit het werkveld wil het Kinderrechtencommissariaat in het belang van de minderjarige cliënt zijn overwegingen rond de praktijk van afzondering met de betrokken hulpverleners delen. We bieden hierbij een 'checklist' aan voor reflectie en evaluatie. Rechten van minderjarigen decretaal verankeren is namelijk pas een noodzakelijke eerste stap. De bescherming en het garanderen van die rechten in de praktijk van de hulpverlening vereist reflexie en het eventueel herdenken van bepaalde gangbare praktijken.

Samen met de werkmap '**Aan de slag met het decreet rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp**' van het departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur wil dit dossier een eerste inspirerende aanzet zijn in deze bewustmaking.

Ankie Vandekerckhove
Kinderrechtencommissaris
mei 2006

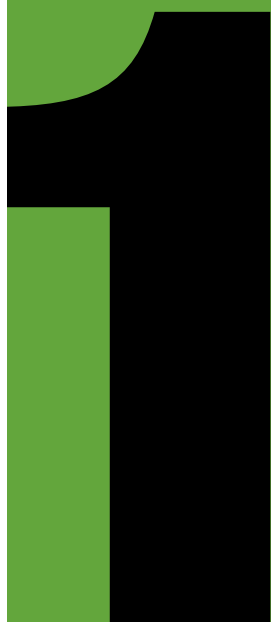
Inhoud

Voorwoord

Hoofdstuk 1	Inleiding	7
Hoofdstuk 2	Problemen met afzondering	9
1.	Situering van de enquête	10
2.	Vastgestelde knelpunten in visie en praktijk	11
2.1.	Verwarrende terminologie	11
2.2.	Gebrek aan registratie en rapportering	11
2.3.	Sanctionering versus bescherming?	11
2.4.	Diversiteit betekent niet altijd kwaliteit	11
2.5.	Duur van tijdelijke afzondering en toezicht	12
2.6.	De pedagogische visie primeert	12
2.7.	Onvoldoende informatie	12
2.8.	Geen recht op inspraak	12
2.9.	Onrechtmatige medische handelingen	13
2.10.	Sectorale verschillen	13
2.11.	Normering rond infrastructuur ontbreekt	14
3.	Overwegingen en aanbevelingen vanuit het Kinderrechtencommissariaat	14
3.1.	Duidelijke terminologie	14
3.2.	Duidelijkheid over sancties	15
3.3.	Duidelijke erkenningsvoorwaarden	15
3.4.	Informatie	15
3.5.	Opvolging wettelijke bepalingen rond medisch handelen	15
3.6.	Een inspraak- en een klachtenprocedure	15

Inhoud

Hoofdstuk 3	Het nieuwe Decreet Rechtspositie	17
1.	Rechtsbekwaam en gedeeltelijk handelingsbekwaam	18
2.	Over welke rechten van de minderjarige gaat het?	19
2.1.	Recht op jeugdhulp	19
2.2.	Recht op instemming en vrije keuze van buitengerechtelijke jeugdhulp	19
2.3.	Recht op informatie en duidelijke communicatie	19
2.4.	Recht op respect voor het gezinsleven	19
2.5.	Recht op inspraak en participatie	19
2.6.	Rechten in verband met het dossier	20
2.7.	Recht op bijstand	20
2.8.	Recht op privacy	20
2.9.	Recht op een vrij besteedbaar bedrag	20
2.10.	Recht op een menswaardige behandeling	20
2.11.	Klachtrecht	20
3.	Recht op een menswaardige behandeling of bestraffing	21
Hoofdstuk 4	Checklist	23
1.	Instrument tot zelfreflectie	24
2.	De drie dimensies van ‘tijd, ruimte en handelen’	24
2.1.	Dimensie Tijd	24
2.1.1.	Vóór	24
2.1.2.	Tijdens	26
2.1.3.	Na	27
2.2.	Dimensie Ruimte	28
2.3.	Dimensie Handelen	28
Hoofdstuk 5	Besluitend	31
Hoofdstuk 6	Geraadpleegde experts	33
Hoofdstuk 7	Literatuur	35

Hoofdstuk

inleiding

Hulpverleners ervaren dagelijks dat minderjarigen in een kwetsbare positie zitten en worden permanent geconfronteerd met noden, vragen en verwachtingen van kinderen en jongeren enerzijds en hun pedagogisch handelen anderzijds. Zij moeten in hun hulpverleningsaanbod een evenwicht zoeken tussen hun eigen pedagogische zienswijze en de rechten van de minderjarige gebruiker, die de toets met het **Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind** kunnen doorstaan.

Van deze toepassing van het **Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind** bestaan er in de jeugdhulpverlening reeds heel wat goede praktijkvoorbeelden, structurele maatregelen en aangepaste decreten. Opgericht als onafhankelijke instelling door het Vlaams Parlement stimuleert het Kinderrechtencommissariaat de toepassing van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind op relevante levensdomeinen van minderjarigen zoals het onderwijs, het gezin, de verkeersveiligheid, de hulpverlening, enzovoort. Vandaar ook dat het Kinderrechtencommissariaat wil inspelen en met grote belangstelling toekijkt wat er op wetgevend vlak binnen de jeugdhulpverlening gebeurt en hoe de praktijk op het terrein evolueert.

Het is ook de taak van het Kinderrechtencommissariaat om - niet blindelings, wel met respect voor de eigenheid van de hulpverlening – aandacht te vragen voor het belang en de rechten van de minderjarige. Respect voor rechten wordt des te dwingender naarmate de positie van de minderjarige meer kwetsbaar wordt.

In de jeugdhulpverlening worden jongeren soms gesanctioneerd, afgezonderd of opgesloten. De motivatie van het afzonderen lijkt vaak dubbel. Enerzijds wordt het gebruikt als sanctie van een bepaald gedrag. Anderzijds dient het als bescherming van de integriteit van zowel de minderjarigen als de hulpverleners. Om probleemgedrag zo snel mogelijk onder controle te krijgen willen begeleiders meestal vlug ingrijpen. Daar is op zich niks mis mee. Probleem is echter dat het waarom, waar en wanneer iemand wordt afgezonderd, erg verschilt naargelang de context. Waardoor het weinig transparant en duidelijk is. Nog meer alarmerend is dat sommige handelingen en procedures bovendien in strijd met de rechten van minderjarigen zijn.

Dit is gebleken uit een bevraging die het Kinderrechtencommissariaat in 2004 uitvoerde bij een 130-tal instellingen in de Bijzondere Jeugdzorg, het Vlaams Fonds voor de Integratie van Personen met een Handicap (Vlaams Fonds), Kind & Gezin en de Kinder- en Jongerenpsychiatrie. Ook ander onderzoek bevestigt deze bevindingen.

Het decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp geeft een meer concrete invulling aan het begrip ‘onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing’. Hierdoor worden hulpverleners in de jeugdhulpverlening nog meer aangespoord om de rechten van kinderen en jongeren beter te leren kennen en te respecteren. Hulpverleners zullen meer rekening moeten houden met de kwetsbare positie van minderjarigen en hun eigen rechten binnen het hulpverleningsproces. Voor sommigen zal dit een uitdaging zijn.

Vanuit onze bevindingen en vanuit het nieuwe decretale kader formuleren we een aantal overwegingen om de rechten van minderjarigen in de jeugdhulp beter te garanderen. Als concreet instrument heeft het Kinderrechtencommissariaat een ‘checklist’ uitgewerkt die voorzieningen kunnen gebruiken om hun beleid inzake tijdelijke afzondering of vrijheidsbeperking te evalueren. Bedoeling is dat deze checklist een basis is voor overleg en reflectie. Om handelingsgerichte, rechtszekere en toepasselijke procedures op te stellen voor een afzonderingsbeleid binnen de eigen voorziening. En dit in overleg met de minderjarigen.

2

Hoofdstuk

problemen met
afzondering

Dat minderjarigen in de jeugdhulpverlening soms tijdelijk worden afgezonderd of opgesloten, leiden we af uit vragen en klachten bij het ombudswerk en uit contacten met voorzieningen voor jeugdhulpverlening. Dat daar soms problemen zijn, wordt door de voorzieningen niet ontkend. Ook studies wijzen op het problematische karakter van sommige tijdelijke vrijheidsberoving in de hulpverlening. De motieven voor en de methoden van tijdelijke vrijheidsberoving verschillen dikwijls, en worden ad hoc ingevuld en toegepast. Bovendien zijn sommige handelingen en procedures in strijd met de rechten van minderjarigen. Voldoende redenen voor het Kinderrechtencommissariaat om de huidige praktijk van afzondering in de jeugdhulpverlening in kaart te brengen.

1 Situering van de enquête

In de periode juli 2003 - januari 2004 organiseerde het Kinderrechtencommissariaat een beknopte schriftelijke enquête. Aan de directie werden de volgende vragen gesteld:

- Welke concrete situaties leiden tot afzondering van een minderjarige?
- Waarom zondert een voorziening jongeren af?
- Hoe dikwijls gebeurt dat? Hoe lang duurt het? Wordt er een rapport gemaakt? Heeft de jongere inspraak? Hoe 'controleert' de begeleiding de jongere tijdens de afzondering?
- Is er een aparte ruimte om jongeren tijdelijk af te zonderen?
- Hoe en door wie worden de jongeren geïnformeerd over deze maatregelen?
- Wat zijn de interne procedures, reglementen of regelgevingen?

De schriftelijke enquête ging naar 210 per sector geselecteerde residentiële of semi-residentiële voorzieningen. Voorzieningen waarvan we vermoedden dat ze vaker overgaan tot afzondering en die in hun regelgeving expliciet naar afzondering verwijzen, hebben we zoveel mogelijk bij het onderzoek betrokken.

Het Kinderrechtencommissariaat kreeg van 129 voorzieningen (61%) een ingevulde vragenlijst terug. Voor een enquête per post is dat een grote respons.

Opgesplitst per soort voorziening kwamen de antwoorden van vier groepen voorzieningen:

- 13 K-diensten (Kinder- en Jeugdpsychiatrie) deelden hun visie op afzondering mee.
- 6 Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning (CKG's) stuurden hun vragenlijst terug.
- 55 instellingen uit de Bijzondere Jeugdbijstand werkten mee aan het onderzoek: 36 uit de privé-sector, 15 observatiecentra (OOOC's) en de 4 campussen van de twee gemeenschapsinstellingen.
- De grootste groep antwoorden kwam van voorzieningen van het Vlaams Fonds voor Sociale Integratie van Personen met een Handicap (Vlaams Fonds). De 55 voorzieningen zijn internaten, semi-internaten en observatiecentra (OBC's).

Heel wat voorzieningen bezorgden ook visieteksten, procedureformulieren en gedragscodes die zij als werkinstrument bij tijdelijke afzondering gebruiken.

Op basis van een analyse van deze secundaire bronnen en van de antwoorden uit de enquêteformulieren stelde het Kinderrechtencommissariaat een eerste onderzoeksdossier samen. Wat hebben we zoal vastgesteld?

2

Vastgestelde knelpunten in visie en praktijk

2.1. Verwarrende terminologie

Er zijn talloze varianten om de begrippen van tijdelijke afzondering of vrijheidsbeperking te benoemen (bijvoorbeeld: Tava, isolatiecel, beveiligingskamer, prikkelarme ruimte,...). Ook de 'externe time-out' is zo'n variant op tijdelijke afzondering of vrijheidsbeperking. De jongere wordt tijdelijk verwijderd uit zijn vertrouwde omgeving en overgeplaatst naar elders, vaak met een strenger pedagogisch regime. Een time-out dient meestal om een vastgelopen begeleiding te deblokken.

Deze variant in de terminologie duidt meestal op een bepaalde visie op hulpverlening. Maar voor de jongere in afzondering maakt dat niet zoveel verschil: hij wordt opgesloten.

2.2. Gebrek aan registratie en rapportering

Voor een minderjarige is een tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregel steeds een 'ernstige gebeurtenis', die opgevolgd en geëvalueerd dient te worden.

Op basis van de erkenningvoorwaarden van de Bijzondere Jeugdbijstand moet elke ernstige gebeurtenis intern geregistreerd en extern gerapporteerd worden aan de toeziende consulent of de jeugdrechter. Meestal gebeurt dat eerder oppervlakkig en louter administratief. Nochtans weten we dat elke voorziening, volgens de 'sectorale minimale kwaliteitseisen' (SMK's) van de Bijzondere Jeugdbijstand, zichzelf moet evalueren, de doelmatigheid van maatregelen controleren en indien nodig bijsturen.

2.3. Sanctionering versus bescherming?

Tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen worden in de praktijk gebruikt zowel om te sanctioneren als om te beschermen. Meestal bepaalt de begeleider vanuit welk perspectief wordt ingegrepen. Zijn oordeel is bepalend voor de bewegings- en handelingsruimte van de jongere. Ook als voorzieningen hun afzonderingsbeleid toelichten, worden sanctionering en bescherming vaak door elkaar genoemd.

In een gemeenschapsinstelling komen jongeren toe via een instroomleefgroep als standaardonderdeel van de onthaalprocedure. Voor de jongere zelf is dit te weinig transparant. Afhankelijk van de ingesteldheid van de betrokken jongere en van de risico-inschatting door de begeleiding gaat de eerste opvang gepaard met strikte afzondering. De gemeenschapsinstellingen verwijzen naar hun opnameplicht om het gestandaardiseerde gebruik van de cel bij opname te legitimeren. De vraag is of deze praktijk gepast is in een pedagogische setting en of de loutere opnameplicht dit legitimeert.

2.4. Diversiteit betekent niet altijd kwaliteit

Uit de enquête van het Kinderrechtencommissariaat blijkt dat afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen in de voorzieningen erg verschillend worden toegepast. Niet alleen zijn er grote verschillen tussen de sectoren, ook in eenzelfde sector is er vaak grote diversiteit. De voorziening heeft vaak ook een eigen visie op tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen. We stelden vast dat die visie meestal impliciet is en slechts in erg beperkte mate verduidelijkt wordt in interne documenten die als leidraad dienen voor het personeel.

2.5. Duur van tijdelijke afzondering en toezicht

Geen enkele regelgeving bepaalt een maximumduur. Volgens 61 % van de bevroegde voorzieningen worden jongeren maximum een half uur afgezonderd. Meestal gaat het om kleine sancties zoals in de gang of in de hoek gaan staan, op de kamer zitten, enzovoort. In 20 % van de gevallen worden jongeren echter langer afgezonderd of van hun vrijheid beroofd. De voorbeelden gaan van acht uur tot verschillende dagen.

Het toezicht bij een afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregel verloopt bijzonder divers. De K-diensten hebben duidelijke procedures en controleren de jongere in tijdelijke afzondering om de zoveel minuten. Ook in de gemeenschapsinstellingen is er toezicht tijdens de tijdelijke afzondering. In de meeste andere voorzieningen is er echter weinig aandacht voor. We vragen ons af of jongeren afzonderen in geïmproviseerde afzonderingskamers zonder aangepast toezicht wel de beste manier is om hen tegen zichzelf te beschermen en hun veiligheid te waarborgen.

2.6. De pedagogische visie primeert

Een tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregel wordt opgevat als een onderdeel van het pedagogisch handelen, waarbij de begeleider bepaalt wat er gebeurt. Door het gebrek aan concrete procedures in de voorzieningen wordt vaak op een verschillende manier opgetreden.

De meeste voorzieningen willen voldoende ruimte houden om gepast en op maat van de jongere te kunnen handelen en sanctioneren. Zij vinden hun pedagogisch mandaat voldoende om in te grijpen in het belang van de minderjarige. Slechts enkele voorzieningen verwijzen naar de rechten van de minderjarigen in de voorziening of naar de (beperkte) regelgeving. We stellen vast dat de pedagogische zorg voor de minderjarigen te weinig gekoppeld wordt aan rechtsprincipes.

2.7. Onvoldoende informatie

De meeste voorzieningen baseren zich bij een tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregel eerder op hun pedagogisch mandaat dan op de rechten van minderjarigen. Die aanpak wordt vertaald in richtlijnen en huisregels die aangeven wat er van de jongere verwacht wordt of hoe een programma eruit ziet. Slechts zelden krijgt de jongere duidelijke informatie over zijn rechten en hoe hij die kan laten gelden.

Uit onze bevraging blijkt dat slechts 40% van de minderjarigen informatie over tijdelijke afzondering of vrijheidsbeperking krijgen. Dit gebeurt meestal tijdens de intake, een rondleiding of in een brochure. Volgens de minimale kwaliteitseisen in de Bijzondere Jeugdbijstand en in de gehandicaptenzorg hebben alle jongeren nochtans recht op die informatie. De voorziening moet in verstaanbare taal duidelijke informatie geven over alle procedures en regels die de jongere aangehen. De geschreven documentatie die jongeren vooraf krijgen is meestal opgesteld vanuit het standpunt van de begeleiders, niet vanuit het standpunt van de kinderen of jongeren. En op het moment van tijdelijke afzondering of vrijheidsbeperking zelf krijgt de minderjarige slechts zelden informatie over wat er gaat gebeuren, welke voorwaarden gelden, enzovoort.

2.8. Geen recht op inspraak

Bij tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen blijkt inspraak vooraf echter zelden of nooit voor te komen. Na de tijdelijke afzondering wordt soms wel een 'leermoment' ingelast. De minderjarige mag dan zijn versie van de feiten vertellen of opschrijven en wordt zo gestimuleerd om te reflecteren over zijn gedrag. Klachtenprocedures ontbreken echter meestal. Soms wordt verwezen naar een huishoudelijk reglement, maar meestal staat daar nauwelijks iets over in. De antwoord- en motiveringsplicht van de voorziening komt hierdoor zelden ter sprake.

2.9. Onrechtmatige medische handelingen

Wanneer een jongere een inspuiting of medicatie krijgt, wordt een medische handeling gesteld. Enkel verpleegkundigen, artsen of paramedici mogen deze handelingen stellen. Uit de enquête blijkt echter dat ook opvoedend personeel soms (nood-)medicatie verstrekt, onder andere ‘chemische vrijheidsbeperking’. Dit gebeurt vooral in voorzieningen van het Vlaams Fonds en de Kinder- en Jeugdpsychiatrie. Het is niet duidelijk hoe nauwkeurig en zorgvuldig met (sedatieve) medicatie wordt omgesprongen en welke controleprocedures er zijn.

In de gemeenschapsinstellingen voert men vaak een ‘urinecontrole’ uit om druggebruik op te sporen. Urinecontrole is een medische handeling en mag dus enkel door gekwalificeerd personeel worden uitgevoerd. Een jongere heeft het recht om de controle te weigeren. Een voorziening kan een minderjarige enkel een urinecontrole opleggen als de jeugdrechter deze controle in zijn maatregel vastlegt. Bovendien kan hij zich op zijn rechten als patiënt beroepen, die bepalen dat hij zijn toestemming moet geven. De huidige praktijk is erg dubbelzinnig: jongeren die niet ‘vrijwillig’ instemmen met een urinecontrole worden als sanctie afgezonderd omdat een weigering geïnterpreteerd wordt als schuldig gedrag.

2.10. Sectorale verschillen

Tot op heden is de regelgeving erg verschillend en versnipperd per sector.

Enkel in de federale regelgeving van de Kinder- en Jeugdpsychiatrie en in de Vlaamse regelgeving van de OOC's wordt in het kader van de erkenningvoorwaarden gesproken over beveiligings-, observatie- of afzonderingskamers. In geen enkele andere regelgeving in de jeugdhulpverlening komt een afzonderingskamer voor. In de Bijzondere Jeugdbijstand wordt de beveiligingskamer enkel in de regelgeving van de OOC's vermeld. Of dit ook betekent dat in andere voorzieningen geen beveiligingskamer mag bestaan, is onduidelijk.

In de regelgeving van het Vlaams Fonds is niets voorzien. Voorzieningen die jongeren met een handicap afzonderen, kunnen zich op geen enkele regelgeving inzake erkenningvoorwaarden voor tijdelijke afzonderingsmaatregelen beroepen.

Begeleiders in voorzieningen in de Kinder- en Jeugdpsychiatrie moeten zich bij tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen aan strikte regels houden. In het Overlegplatform K-diensten Vlaanderen werden zelfregulerende maatregelen uitgewerkt. Zo werd voor vrijheidsbeperking een gedragscode opgesteld.

Het **kwaliteitsdecreet in de Bijzondere Jeugdbijstand** bepaalt dat elke voorziening de grondrechten en de gebruikersrechten van jongeren moet waarborgen.

In de algemene erkenningvoorwaarden van voorzieningen in deze sector staan enkele bepalingen die verband houden met de praktijk van tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen. Uit de enquête blijkt dat niet alle voorzieningen nauwgezet aan deze voorwaarden voldoen.

De voorzieningen van het Vlaams Fonds hebben geen specifieke regels over tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen. Hierdoor ontstaat een grote handelingsvrijheid, wat niet altijd in het belang van de minderjarige met een handicap is. Voorzieningen van het Vlaams Fonds en van de Bijzondere Jeugdbijstand moeten wel handelen volgens het kwaliteitsdecreet. Over tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen biedt het wetgevend kader rond de kwaliteitszorg echter weinig houvast. Het gebrek aan regels en procedures betekent uiteraard niet dat minderjarigen met een handicap niet afgezonderd worden. Het betekent wel dat zij volledig afhankelijk zijn van de begeleiding in de voorziening.

De ‘maatregelen van tijdelijke afzondering’ moeten in het gesloten centrum De Grubbe in Everberg volgens het samenwerkingsakkoord geregeld worden in een huishoudelijk reglement. Dit huishoudelijk reglement is eerder oppervlakkig. Dit is een probleem dat ook in andere voorzieningen opduikt.

2.11. Normering rond infrastructuur ontbreekt

Met uitzondering van de CKG's van Kind&Gezin worden jongeren in alle sectoren in de jeugdhulpverlening tijdelijk van hun vrijheid beroofd. Jongeren moeten er soms tegen zichzelf of de omgeving moet tegen de jongeren worden beschermd. Om die bescherming te kunnen waarborgen zouden de voorzieningen een aangepaste infrastructuur, sectorale richtlijnen en interne procedures moeten hebben. Dit lijkt vanzelfsprekend maar de realiteit is anders. Meestal moeten de voorzieningen zelf een beveiligingskamer improviseren en ze inrichten op eigen aanvoelen en met beperkte middelen.

3

Overwegingen en aanbevelingen vanuit het Kinderrechtencommissariaat

Het lijkt evident dat geplaatste jongeren verwachten dat regels en richtlijnen in de voorziening duidelijk zijn en dat sancties rechtvaardig zijn. Uit de enquête blijkt dat voorzieningen de minderjarigen wel informeren over de huisregels en gedragsrichtlijnen, maar dat dit zelden gebeurt vanuit het gezichtspunt van de jongere zelf.

Hierboven werd al opgemerkt dat tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen in eenzelfde voorziening vaak gebruikt worden én om te sanctioneren én om te beschermen. Voor de jongere is dit verwarrend. Elke minderjarige heeft namelijk het recht te weten waarom hij een sanctie krijgt of waarom hij in afzondering geplaatst wordt. Sancties moeten ook rechtvaardig zijn.

De manier waarop tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen gebruikt worden, is afhankelijk van de situatie. Ook al zijn er algemene richtlijnen – spijbelen bijvoorbeeld leidt tot kamerarrest en agressie leidt tot beveiligingskamer – de concrete toepassing van die richtlijnen hangt meestal af van de begeleider en de bespreking achteraf op het team. Vaak worden beslissingen ook te veel door één persoon genomen. Er ontbreken beslissingsniveaus. Die handlingsruimte is pedagogisch wel noodzakelijk, maar de omzetting van algemene richtlijnen in concrete sancties is voor de jongeren echter niet altijd duidelijk. Minderjarigen vragen bijvoorbeeld dat de begeleider die besluit dat een afzondering nodig is, niet dezelfde persoon is die de strafmaat bepaalt of de sanctie uitvoert. Welke criteria of indicaties gelden voor welke maatregel? Zowel het sanctionerings- als het afzonderingsbeleid moeten transparant en evenwichtig zijn. Afzondering als sanctie op zich is niet langer een optie. Eerder is er nood aan:

3.1. Duidelijke terminologie

Hoe meer begrippen, hoe meer ondoorzichtigheid en verwarring. Het grote scala aan woorden over tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen wijst op verschillende pedagogische visies in de hulpverlening. Voor de minderjarigen biedt dit echter niet de garantie dat zijn basisrechten gerespecteerd worden.

3.2. Duidelijkheid over sancties

De pedagogische ruimte die begeleiders nodig hebben, is niet in tegenspraak met objectieve criteria voor het bepalen van sancties of duidelijkheid over wat lichte of strenge sancties zijn. De jongere heeft recht op die duidelijkheid en de voorziening moet houvast bieden. Meer duidelijkheid kan helpen om de schemerzone tussen sanctionering en bescherming op te helderen.

Dat er een waaier aan maatregelen nodig is voor sanctionering, is aannemelijk. Vrijheidsbeperking van een minderjarige kan echter uitsluitend plaatsvinden als beschermende maatregel en enkel op basis van heldere indicaties.

3.3. Duidelijke erkenningsvoorwaarden

Ingrijpende vrijheidsberoving zoals vrijheidsbeperking en ernstige vormen van tijdelijke afzondering zouden enkel toegelaten mogen zijn in voorzieningen die daar een erkenning voor hebben. De Vlaamse decreetgever moet de erkenningvoorwaarden per sector herzien. Pas dan kan een kwalitatief goed en transparant beleid uitgebouwd worden.

3.4. Informatie

Elke voorziening moet jongeren duidelijk informeren over de opname, het verblijf en over de regeling inzake vrijheidsbeperking en tijdelijke afzondering. Die informatieplicht van voorzieningen is een basisvoorwaarde om de rechten van de minderjarigen te respecteren. Er moeten aangepaste procedures komen die de jongere meer informatie en rechtszekerheid bieden bij vrijheidsbeperking.

Zo biedt een externe time-out geen garantie op directe rechtszekerheid van de minderjarige. Het risico bestaat dat verregaande afzondering (in ruimte en handelen) en samenwerking tussen voorzieningen op dat vlak, een schemerzone voor de minderjarigen doen ontstaan. Elke jongere moet bij opname geïnformeerd worden over deze vorm van afzondering, over de gevolgde procedure en over de garantie dat zijn rechten gerespecteerd blijven.

Minderjarigen moeten grondig, tijdig en helder geïnformeerd worden over hun rechten en hoe ze daar aanspraak op kunnen maken in de voorziening. In de praktijk gebeurt vaak het tegenovergestelde en worden enkele basisrechten zonder enig verder overleg met de voeten getreden: dubbele bestraffing, geen post, verplichte karweien, gebrek aan informatie over een maatregel en de duur ervan, enzovoort.

3.5. Opvolging wettelijke bepalingen rond medisch handelen

Bij medische handelingen moeten de voorzieningen de wettelijke bepalingen volgen, zowel in het belang van de minderjarigen als in het eigen belang. Zeker bij tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen moet erg omzichtig worden omgesprongen met medicatie. Voorzieningen moeten ook de wettelijke bepalingen volgen in verband met de urinecontrole en de weigering ervan.

3.6. Een inspraak- en een klachtenprocedure

Het recht op inspraak en op een klachtenprocedure is cruciaal voor elke geplaatste minderjarige. Bij tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen moet elke minderjarige of zijn vertegenwoordiger volgens een heldere procedure een tegensprekelijk debat kunnen voeren. De procedure moet garanties bieden op een onafhankelijke beoordeling, en tweede opinie en op een de antwoord- en motiveringsplicht van de voorziening.

3

Hoofdstuk

**het nieuwe decreet
rechtspolitie**

Als hoeksteen voor het beleidsvoorbereidende werk en voor de juridische consolidering van de integrale jeugdhulp en de rechtspositie van de minderjarige geldt het **Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind** gebruikt. Dit heeft mede tot gevolg dat de minderjarige een gedeeltelijke handelingsbekwaamheid verkrijgt.

In wat volgt staan we nog even stil bij de achtergrond van de hervorming van de jeugdhulpverlening en bij de ontstaansgeschiedenis van beide decreten. Daarnaast gaan we dieper in op **het decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de jeugdhulp**, meer in het bijzonder op het recht op een menswaardige behandeling (art. 27 & 28).

1 Rechtsbekwaam en gedeeltelijk handelingsbekwaam

Na een langdurig beleidsvoorbereidend proces werd met **het decreet van 7 mei 2004 betreffende de integrale jeugdhulp** van start gegaan met de hervorming van de jeugdhulpverlening in Vlaanderen. Aanleiding was een maatschappelijke beleidsnota waarin een aantal problemen in de hulpverlening werden aangekaart: onduidelijkheid over wie welke verantwoordelijkheid draagt in een dossier, onvoldoende kennis van en overleg tussen diensten en sectoren, sterke verkokering van sectoren en aanhoudende wachtlijsten.

Met integrale jeugdhulp wil men de organisatie, de kwaliteit en de resultaten van de hulp aan kinderen en jongeren optimaliseren. Integrale jeugdhulp wil komen tot een intersectoraal aanbod waarin samenwerking, afstemming en coördinatie centraal staan. Door optimaal te luisteren naar de hulpvraag en door het hulpaanbod flexibel te gebruiken moet de hulpverlening verbeteren. Niet alleen voor minderjarigen, maar ook voor hun ouders en andere relevante personen uit hun omgeving. Concreet regelt het decreet de organisatie van de hulpverlening tussen zes sectoren: het Algemeen Welzijnswerk, de Bijzondere Jeugdbijstand, de Centra voor Leerlingbegeleiding, de Geestelijke Gezondheidszorg, Kind & Gezin en het Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap.

Samen met dit decreet werd ook **het decreet van 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de jeugdhulp** gestemd. Daardoor krijgt de minderjarige een expliciet rechtsstatuut in de (integrale) jeugdhulp. De samenhang tussen beide decreten is van primordiaal belang. Als de integrale jeugdhulp via intersectorale samenwerking de jeugdhulp meer vraaggericht wenst te maken en meer op elkaar wenst af te stemmen, dan roept dit automatisch vragen op naar de handelingsruimte van hulpverleners op het vlak van toegang tot het dossier, de overdracht van gegevens, het sanctioneringsbeleid, de informatie-uitwisseling binnen netwerken, het beroepsgeheim, de inspraak en participatie van ouders en minderjarigen, de klachtenbehandeling, het omgaan met belangenconflicten tussen ouders, minderjarigen en opvoedingsverantwoordelijken. Dit is zeker het geval als de vraag en het belang van de minderjarige cliënt centraal staan. In vergelijking met volwassenen zijn minderjarigen immers dubbel kwetsbaar en afhankelijk. Zij zijn zowel afhankelijk van de hulpverlenende instantie als van de bescherming en de juridische vertegenwoordiging door hun ouders of opvoedingsverantwoordelijken. Een verankering van de rechtsbescherming voor de minderjarige gebruiker binnen de hervorming van de jeugdhulpverlening was dan ook noodzakelijk.

Het decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp bepaalt welke rechten een minderjarige heeft tegenover de voorziening of de hulpverlener.

Minderjarigen zijn in ons rechtssysteem wel rechtsbekwaam maar doorgaans niet bekwaam om hun rechten uit te oefenen (handelingsbekwaam) of hun rechten af te dwingen (procesbekwaam). Daarvoor zijn ze afhankelijk van hun ouder(s) of een andere wettelijke vertegenwoordiger.

In **het decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp** worden nu verschillende zaken verder uitgewerkt. Het decreet is vernieuwend en verregaand zowel op het vlak van rechts- als op het vlak van handelingsbekwaamheid. De minderjarige verkrijgt een gedeeltelijke handelingsbekwaamheid. Het bepaalt dat een minderjarige zelf een aantal rechten in en op de beschikbare hulpverlening kan uitoefenen.

2 Over welke rechten van de minderjarige gaat het?

2.1. Recht op jeugdhulp (art. 7)

Iedere minderjarige heeft recht op integrale jeugdhulp, binnen het beschikbare jeugdhulpaanbod.

2.2. Recht op instemming en vrije keuze van buitengerechtelijke jeugdhulp (art. 8 - 10)

Iedere minderjarige heeft het recht om geïnformeerd vrij in te stemmen met buitengerechtelijke jeugdhulp of die hulp te weigeren, en om te kiezen welke hulpaanbieder hem bepaalde hulp zal verlenen. De minderjarige heeft ook het recht de interventie van een bepaalde jeugdhulpverlener te weigeren. Deze weigering kan schriftelijk worden vastgelegd en aan zijn dossier worden toegevoegd.

2.3. Recht op informatie en duidelijke communicatie (art. 11 & 12)

Iedere minderjarige heeft het recht op leeftijdsaangepaste informatie en begrijpbare communicatie over de hulpverlening, inzonderheid leefregels en afspraken. Er kan wel in het belang van het kind worden beslist om de minderjarige over bepaalde zaken niet te informeren. Dit dient wel gemotiveerd te worden en in het dossier te worden opgenomen.

2.4. Recht op respect voor het gezinsleven (art. 13 - 15)

Geen enkele minderjarige kan tegen zijn wil van zijn ouders of opvoedingsverantwoordelijke worden gescheiden, tenzij de jeugdrechter dat oplegt. Iedere minderjarige heeft het recht op regelmatig persoonlijk en rechtstreeks contact met de ouder of opvoedingsverantwoordelijke waarvan hij door de hulpverlening gescheiden is, tenzij dat niet in het belang is van de minderjarige of tenzij de jeugdrechter dat verbiedt. De niet-begeleide minderjarige vreemdeling heeft recht op ondersteuning bij het zoeken naar informatie over de situatie van familieleden.

2.5. Recht op inspraak en participatie (art. 16 - 19)

Iedere minderjarige heeft het recht op participatie bij de totstandkoming en de uitvoering van de hem verleende hulp. Hij mag vrij zijn mening uiten over de hulpverlening waaraan in de mate van het mogelijke passend gevolg wordt gegeven. Zoniet dient dit passend te worden gemotiveerd. Hij heeft ook recht op periodieke evaluatie, waaraan hij het recht heeft te participeren. De minderjarige

heeft het recht om met medebewoners te vergaderen. De jeugdhulpvoorzieningen beschikken over een regeling met betrekking tot de inspraak van de minderjarige. Deze regeling dient aan een aantal minimale eisen te voldoen.

2.6. Rechten in verband met het dossier (art. 20 – 23)

Iedere minderjarige heeft het recht op een zorgvuldig bijgehouden en veilig bewaard dossier. Persoongegevens betreffende de gezondheid worden apart bijgehouden en beschermd. Elke minderjarige heeft het recht op toegang of toelichting te vragen of te geven tot die gegevens; behoudens afwijkende bepalingen en rekening houdend met mogelijke belangenconflicten tussen de minderjarige, zijn ouders en/of opvoedingsverantwoordelijken.

2.7. Recht op bijstand (art. 24)

Iedere minderjarige heeft het recht om zich in alle contacten met de jeugdhulp-aanbieders te laten bijstaan door een door hem aangeduid persoon die aan een aantal voorwaarden voldoet. Wanneer de minderjarige die persoon niet zelf kan aanwijzen en wanneer de minderjarige en zijn ouders en/of opvoedingsverantwoordelijken tegenstrijdige belangen hebben, kan de betrokken jeugdhulpaanbieder of de toegangspoort deze persoon aanwijzen.

2.8. Recht op privacy (art. 25)

Iedere minderjarige heeft het recht op respect voor zijn persoonlijke levenssfeer, met inbegrip van bescherming van zijn persoonsgegevens en een respectvolle omgang met zijn politieke, filosofische, ideologische, religieuze overtuiging en zijn seksuele geaardheid. Hij heeft het recht bezoek te ontvangen en om te gaan met personen van zijn keuze; tenzij een beperking voortvloeit uit een rechtelijke beslissing. Hij heeft het recht op overleg omtrent de verblijfsomstandigheden binnen de (semi-) residentiële jeugdhulpverlening.

2.9. Recht op een vrij besteedbaar bedrag (art. 26)

Iedere minderjarige aan wie residentiële jeugdhulpvoorziening wordt geboden heeft het recht op een vrij besteedbaar bedrag, ten laste van de Vlaamse overheid.

2.10. Recht op een menswaardige behandeling (art. 27 & 28)

Geen enkele minderjarige wordt onderworpen aan een onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing. Sancties zijn aangepast aan de persoonlijkheid van de minderjarige en zijn proportioneel met de ernst van de feiten. Ze bevorderen steeds de opvoeding. Lichamelijke straffen, geestelijk geweld, onthouding van maaltijden of bezoekrecht zijn verboden. Tijdelijke afzondering of tijdelijke vrijheidsbeperking zijn soms noodzakelijke maatregelen. Het gebruik van een beveiligingskamer of isoleercel is eerder een noodmaatregel ter bescherming van minderjarigen of zijn omgeving. De procedures om tot tijdelijke afzondering over te gaan zijn duidelijk omschreven in het huishoudelijke reglement en worden duidelijk meegedeeld.

2.11. Klachtrecht (art. 29)

Iedere minderjarige heeft het recht om bij een jeugdhulpvoorziening, de toegangspoort of trajectbegeleiding klachten te formuleren over de inhoud van de jeugdhulp en de wijze waarop ze wordt aangeboden, de leefomstandigheden binnen (semi-) residentiële voorzieningen of de niet-naleving van de rechten opgesomd in het decreet.

3

Recht op een menswaardige behandeling of bestraffing

In dit dossier staan artikel 27 en 28 centraal. Deze artikelen hebben tot doel minderjarigen te beschermen tegen elke vorm van geweld binnen de jeugdhulpverlening en zijn geïnspireerd op artikelen 19 (bescherming tegen mishandeling en verwaarlozing) en artikel 37 (foltering en vrijheidsberoving) van het **Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind**.

Artikelen 27 en 28 bepalen de klijtlijnen hoe met sanctioneren en afzonderen omgegaan moet worden. Wat zijn belangrijke voorwaarden om sancties te mogen treffen?

Artikel 27 stelt enerzijds dat minderjarigen in de jeugdhulp niet mogen onderworpen worden aan een onmenselijke of ontorende behandeling. Hieronder kan elke vorm van geweld worden verstaan (mishandeling, geestelijk geweld, lichamelijke of emotionele verwaarlozing, seksueel misbruik, uitbuiting,...). Dit impliceert dat minderjarigen moeten beschermd worden tegen alle vormen van geweld. Daarenboven veronderstelt dit extra aandacht voor de noden van minderjarigen (geborgenheid, genegenheid, verzorging,...).

Anderzijds stelt hetzelfde artikel 27 dat minderjarigen in de jeugdhulp ook niet mogen onderworpen worden aan een onmenselijke of ontorende bestraffing welke direct of indirect de lichamelijke of geestelijke gezondheid in het gevaar brengen. Dit betekent niet dat de jeugdhulpverlener de minderjarige niet mag bestraffen, maar legt hier wel voorwaarden inzake de modaliteiten van bestraffing vast.

Artikel 28 gaat dieper in op de voorwaarden die voldaan moeten worden bij het bestraffen. Zo moet de sanctionering rekening houden met het ontwikkelingsstadium waarin de minderjarige zich bevindt en met de specifieke behoeften in die ontwikkelingsfase. De straf dient in verhouding te staan tot het vertoonde gedrag en mag geen traumatische ervaringen veroorzaken. Lichamelijke straffen, geestelijk geweld, het onthouden van maaltijden en van bezoekrecht zijn absoluut verboden.

Ook rond afzondering zijn er voorwaarden met als doel dat er op een transparante, gecontroleerde en systematische manier met deze sanctionering wordt omgegaan. Zo moet het voor de minderjarige duidelijk zijn welke regels er gelden wanneer hij afgezonderd wordt in een beveiligingskamer of isoleercel. Het is trouwens ook aangewezen dat er duidelijke afspraken bestaan bij lichtere vormen van sanctioneren (time-out, kamerarrest, 'in de hoek zetten',...).

Het gebruik van een beveiligingskamer of isoleercel kan enkel wanneer het gedrag van de minderjarige risico's inhoudt voor zijn eigen integriteit (bijvoorbeeld automutilatie) of risico's inhoudt voor de fysieke integriteit van medebewoners of personeelsleden of materieelvernietigend werkt.

De jeugdhulpvoorziening moet beschikken over een procedure om tot tijdelijke afzondering of vrijheidsbeperking over te gaan. Dit houdt in dat deze regels opgenomen zijn in een huishoudelijk reglement. Hierin dienen op zijn minst de inrichting en het gebruik van de beveiligingskamer te worden opgenomen, als ook het beveiligingsdossier, de duur van de beveiliging en de mate van toezicht. Dit reglement dient duidelijk gecommuniceerd te worden naar de minderjarige. Goede informatie biedt immers bijkomende garanties dat de rechten van minderjarigen gerespecteerd worden.

4

Hoofdstuk

checklist

1 Instrument tot zelfreflectie

Hoe kunnen voorzieningen hun tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperking-beleid nu evalueren en bijsturen? Op basis van eigen expertise besloot het Kinderrechtencommissariaat een checklist uit te werken. Dit instrument kan voorzieningen helpen om hun beleid rond afzondering met alle betrokkenen te evalueren. Vanuit het rechtsbeschermend kader hierboven aangehaald bekijken we de tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen voor, tijdens en na de maatregel. Daarnaast staan we stil bij de nodige infrastructuur en worden de rechten van de jongere geconcretiseerd.

Met deze checklist willen we voorzieningen laten reflecteren op de tijdelijke vrijheidsbeperkende maatregelen. Met deze maatregelen bedoelen we dat de minderjarige cliënt **'tijdelijk een méér ingrijpende vorm van afzondering ondergaat, waarbij deze visueel en/of auditief contactarm afgescheiden wordt van de medebewoners'**. Deze afscheiding gebeurt in een daartoe specifieke bestemde en aangepaste ruimte.

Zoals hierboven al aangehaald, hebben we deze checklist praktisch opgebouwd rond de **drie dimensies** van 'tijd, ruimte en handelen'. Elk van deze dimensies beschrijven we kort. Daarbij zullen we tevens aangeven welke rechten van de geplaatste minderjarige daarbij mogelijks in het gedrang komen.

De checklist dient door de voorzieningen veeleer als een leidraad beschouwd te worden. De conceptualisering gebeurde immers in eerste instantie zonder rekening te houden met eventuele praktische knelpunten en specificiteit van bepaalde doelgroepen. In tweede instantie legde we deze checklist ook voor aan een aantal experts uit het werkveld (zie Hoofdstuk 6). Uit dit gesprek bleek inderdaad dat zelfreflectie en evaluatie noodzakelijk zijn en dat een checklist concrete hulp kan bieden bij afzondering.

Op die manier hopen we dat deze checklist uitnodigt tot het stellen van de relevante vragen om te komen tot handelingsgerichte, rechtszekere en toepasselijke procedures voor het vrijheidsbeperking- en afzonderingsbeleid in de voorzieningen.

2 de drie dimensies van 'tijd, ruimte en handelen'

2.1. Dimensie Tijd

Deze dimensie verwijst naar het tijdsaspect van de afzonderings- of tijdelijke vrijheidsbeperking. We hanteren hier de driedeling 'vóór – tijdens – na' de maatregel. Elk van deze drie fasen omvat andere vereisten en criteria.

2.1.1. Vóór

Deze fase 'vooraf' vraagt van de voorziening **uitgebreid denk- en ontwikkelingswerk**. Dit denk- en ontwikkelingswerk moet immers resulteren in indicaties voor het treffen van de tijdelijke afzonderingsregel, maar ook een **transparante omschrijving geven van de gebruikte procedure**.

De hulpverlener dient bij elke afzondering de volgende rechten af te wegen:

- Recht op informatie en toestemming van de cliënt;
- Recht op privacy van de cliënt;
- Recht op fysieke en psychische integriteit van de cliënt en de anderen.

Het is de taak deze rechten te maximaliseren en de schending ervan te minimaliseren. Dit zet de hulpverlener altijd in een keuzepositie van afweging.

In het kader van tijdelijke afzondering dient hierbij het **behandelings- en het belevingsperspectief** voor ogen te houden. Het spanningsveld tussen de beleving van de minderjarigen (vernederend, onmachtig ingrijpend gebeuren,...) en het behandelingsperspectief van de hulpverlener kan enkel via een intensief communicatieproces ontladen worden; dus via het tijdig aanreiken van gepaste en begrijpelijke informatie.

Vanuit het perspectief van de minderjarige dient voorafgaandelijk de minderjarige **grondig en op maat geïnformeerd** te worden over:

- het nemen van de diverse meer ingrijpende vormen van afzondering
'Welke vormen van afzondering kunnen er gebruikt worden?'
- het feitelijk gebruik van de afzonderingsruimte
'Welke kamer wordt gebruikt om me volledig af te zonderen?'
- de beslissingswijze waartoe tot de maatregel wordt overgegaan
'Wie neemt de beslissing om me tijdelijk af te zonderen of me in mijn bewegingsvrijheid te beperken?'
- de wijze waarop de maatregel wordt uitgevoerd
'Wat gebeurt er dan precies met mij?'
- het bestaan van een bijzondere time-out-procedure
'Beschikken jullie over een procedure waarbij ik tijdelijk in een andere (strengere) voorziening wordt ondergebracht?'
- het verschil tussen sanctionerings- en beschermingsmaatregelen
'Welke maatregel gebruiken jullie om me te sanctioneren?'
'Welke maatregel gebruiken jullie om me te beschermen?'
'Hoe zal ik het verschil ervaren tussen een sanctie- of een beschermingsmaatregel?'
- de minima en maxima van de mogelijke maatregelen
'Welke (vaste) gradaties gebruiken jullie bij die maatregelen?'
'Hoe kort en ook hoe lang kan ik tijdelijk afgezonderd worden?'
'Welke vaste maat is er voorhanden om maatregelen op te leggen?'
- de rechten en plichten van de begeleider via een leidraad voor de begeleider
'Beschikt mijn begeleider over een duidelijke leidraad waarin vermeld staan over welke rechten en plichten hij beschikt als hij maatregelen wil treffen?'
- de rechten en plichten van de minderjarige via de handleiding voor de minderjarige
'Is er voor mij een verstaanbare handleiding gemaakt waarin ook mijn rechten en plichten staan in geval van maatregelen?'

- de wijze waarop formeel een klacht kan meegedeeld worden
'Hoe en bij wie kan ik als minderjarige een klacht neerleggen over de gang van zaken in deze voorziening?'
- de wijze waarop met die klacht wordt omgegaan
'Wat gebeurt er verder met mijn klacht en wanneer mag ik een antwoord verwachten?'

De wijze waarop deze informatie aan het kind of de jongere wordt meegedeeld, kan variëren. Een geschreven document behoudt het voordeel dat alle informatie naleesbaar blijft en dat op die wijze ook een handelingsgericht protocol kan voorgesteld worden. Essentieel is dat deze informatie op maat vertaald wordt en tijdig (korte tijd na opname) wordt aangereikt.

2.1.2. Tijdens

Deze fase verwijst naar het **moment waarop de maatregel van afzondering genomen wordt**. Uiteraard dient men dergelijke maatregel altijd te beschouwen als een **ingrijpend** moment voor de minderjarige.

Het is de taak van de voorziening om een transparant antwoord te bieden op de volgende aspecten van de maatregel.

- Een procedure voor een 2de beoordelingsmarge
'Wie oordeelt over de wenselijkheid/noodzakelijkheid van een maatregel voor mij?'
'Wie geeft vervolgens goedkeuring tot uitvoering van die of een andere maatregel?'
'Wie plaats me effectief in tijdelijke afzondering?'
'Wie bewaakt mee dat er consequent gehandeld wordt met mij en met andere minderjarigen in de voorziening?'
- Inspraak over de hangende maatregel
'Heb ik de mogelijkheid om mijn mening over de maatregel te uiten?'
'Kan ik als minderjarige alternatieve beschermende/sanctionerende maatregelen voorstellen?'
- Het fysiek ingrijpen
'Welk scenario hebben jullie voorhanden als je mij fysiek moet mobiliseren naar de afzonderingsruimte?'
'Welke veiligheidsmaatregelen dienen door jullie gerespecteerd te worden (loshangende haren, uurwerk, brilmontuur, aansteker, sjaaltjes,...)?'
- De afzonderingsruimte
'Is deze ruimte voldoende veilig, hygiënisch, comfortabel en rustgevend ingericht?'
- De begeleiding op intieme momenten (wassen, toiletgebruik, lichaamscontrole,...) dient bij voorkeur te gebeuren door begeleiders van hetzelfde geslacht.
'Hoe kunnen jullie mijn intimiteit en privacy het meest respecteren?'
- Het stellen van medische handelingen door gezondheidsverstrekkers
'Welke gezondheidsverstrekker in de voorziening is verantwoordelijk voor de medische handelingen?'
'Wie bepaalt een medische handeling uit in geval van een ingrijpende maatregel van afzondering?'
'Wie voert die medische handeling uit in geval van een dringend crisisscenario?'
'Welke noodzakelijke parameters worden gecontroleerd?'
- Het gebruik van eventueel fixatiemateriaal
'Welke stapsgewijze veiligheidsprocedure hanteren jullie hierbij?'

'Welke materialen zijn aangepast aan de verschillende noden en aan de persoonsaspecten van de minderjarige?'

- Het toezicht houden tijdens de tijdelijke vrijheidsbeperking
'Op welke wijze houdt men toezicht tijdens mijn verblijf in de afzonderingsruimte?'
'Wie heeft allemaal zicht op eventuele camerabewaking?'
- De registratie van de (context van de) afzonderingmaatregel
'Op welke wijze verloopt de registratie van mijn tijdelijke afzondering?'
'Wie schrijft de feitelijkheid neer over de maatregel van afzondering?'
'Krijg ik inzage in de rapportering over die maatregelen?'
- Inspraak tijdens de afzondering
'Waarover kan ik uitspraak doen tijdens mijn afzondering; bijvoorbeeld over het uur van de maaltijd?'
- De rapportage aan derden
'Wie informeert mijn ouders of andere opvoedingsverantwoordelijken over de maatregel van afzonderingsmaatregel?'
'Wanneer wordt mijn consulent op de hoogte gebracht van de maatregelen?'
'Hoe en wanneer informeert de voorziening de administratie over elke ernstige gebeurtenis, waaronder afzondering?'
- Het verblijf in de afzonderingsruimte
'Wie informeert me over mijn verblijf in de afzonderingskamer?'
'Hoe kan ik het recht op contact (brief, telefoon, bezoek) blijven uitoefenen?'
- Geen dubbele bestraffing
'Welke garantie heb ik dat een begeleider me, naast een maatregel van afzondering als sanctie, geen tweede bestraffing oplegt?'

2.1.3. Na

In deze derde fase vinden we alle aspecten terug die veeleer na de maatregel van afzondering plaatsvinden.

- Evaluatie van de maatregel door de voorziening
'Hoe evalueert de voorziening de genomen maatregel?'
'Wat doet de voorziening met de registratiegegevens?'
'Op welke basis stuurt de voorziening het eigen afzonderingsbeleid bij?'
'Met welke rapportagesysteem kan de voorziening aantonen en motiveren dat de interventie jegens mij noodzakelijk was?'
- Evaluatie van de maatregel door de minderjarige
'Op welke wijze kan ik als minderjarige de maatregel evalueren?'
'Kan ik mijn mening kwijt over de aard, het verloop, de duur en het effect van de maatregel?'
- Interne klachtprocedure
'Over welke interne klachtprocedure beschik ik?'
'Heeft de voorziening antwoord- en motiveringsplicht?'
- Externe klachtprocedure
'Over welke externe klachtprocedure beschik ik?'
'Stelt de voorziening me in de mogelijkheid contact op te nemen met klachteninstanties (JO-lijn, Kinderrechtencommissariaat,...)?'

— Invoeging handelingsplan

‘Zijn er in mijn behandelingsplan individugerichte maatregelen van bescherming of afzondering opgenomen?’

‘Hoe kan ik inzagerecht in mijn dossier inzake maatregelen van afzondering realiseren?’

2.2. Dimensie Ruimte

Deze dimensie verwijst naar **de fysieke ruimte** waarin de minderjarige tijdelijk afgezonderd wordt. De criteria waaraan de ruimte voor afzondering moet voldoen, dienen **overzichtelijk en duidelijk vastgelegd** te worden.

De inrichting van dergelijke dimensie ‘ruimte’ zal mede bepaald worden door de ernst van het gedrag. Zo zullen minder criteria noodzakelijk zijn als men bijvoorbeeld de minderjarigen slechts enkele minuten dient af te zonderen van de rest van de leefgroep in tegenstelling tot iemand die suïcidaal gedrag vertoont. Het is dan ook moeilijk om algemene richtlijnen uit te vaardigen. Toch kunnen een aantal richtlijnen meegegeven worden.

Het is vanzelfsprekend dat de inrichting van een afzonderingsruimte dient te beantwoorden aan vooropgestelde criteria inzake veiligheid, toezicht, hygiëne, comfort, rust, privacy,... We verwijzen hier naar de criteria die reeds geruime tijd gebruikt worden binnen de Kinder- en Jeugdpsychiatrie. Uiteraard dienen niet alle aspecten van infrastructuur in dezelfde mate aanwezig te zijn; dat zal afhankelijk zijn van de specifieke doelgroep. Echter, bepaalde criteria dienen in elke afzonderingsruimte gerespecteerd te worden.

- Veiligheid: geen uitsteeksel en scherpe randen, geen buizen en snoeren zichtbaar, beveiligende stopcontacten, brandveilig (alarm en rookdetectie, blusapparaat, -slang bij de hand, sprenkelsysteem, brandvrije matras en linnen,...), noodbel voor cliënt en alarmsignaal voor begeleiding,...
- Ruimtelijke inrichting: voldoende ruimtelijke oppervlakte (vermeerderd met extra m² indien optie van toilet en wastafel apart worden geïnstalleerd), afsluitbare toilet, zachte gekleurde muren met beperkte vaste ‘rustgevende’ decoratie, voldoende daglicht van buitenuit waarbij het inkijken van derden niet mogelijk is, constante kamertemperatuur en vochtigheidsgraad, mogelijkheid tot verluchting,...
- Toezicht: in de nabijheid van de leefgroep en/of begeleiderlokaal, klok voor tijdsoriëntatie (met kalender),...
- Hygiëne: toilet als afsluitbare plaats, continue watervoorziening via drinkwater en/of standaard wastafel, plastic drinkbeker continu voorhanden,...
- Privacy: cliënt moet weten wie er via kijkvenster binnenkijkt, afsluitbare kast voor persoonlijke spullen,...

2.3. Dimensie Handelen

Deze derde dimensie focust op het **relationele handelen van de begeleider met de minderjarigen**. We proberen in deze dimensie de omgang van de begeleider (voorziening) te vatten vanuit het **rechtenperspectief** van de minderjarige. De centrale vraag hierbij zal zijn: ‘Hoe past de begeleider concreet de rechten van de minderjarige wenselijk toe in zijn handelen?’.

— Recht op informatie

Tijdens het opnamegesprek

Via een rondleiding en onthaalbrochure

Toelichting bij de huisregels

Toelichting bij bijzondere procedures

Via vaste begeleider of medebewoner

Toegang tot hulpbronnen

Kennis van en beschikking over interne ondersteuning

Kennis van en beschikking over externe steun (diensten)

Toegang tot gegevens over behandelingsverloop en dossier

Op vraag n.a.v. afzonderingssituatie

Informatie over het verloop van de behandeling

— Recht op inspraak en participatie

Meningsuiting over getroffen maatregel

Overlegruimte over te treffen maatregel

Toestemming over te treffen medisch handelingen

Evaluatie van afzonderingsmaatregel

— Recht op instemming

Volgens het 'informed consent'-principe: geïnformeerd vrij instemmen

— Recht op vertrouwenspersoon

Toegang tot hulpbronnen

Kennis van en beschikking over interne ondersteuning

Kennis van en beschikking over externe steun (diensten)

— Recht op privacy

Behoud van persoonlijke goederen bij vormen van afzondering

Procedureel gebruik van kijkgaatjes en video-opname bij afzonderingsmaatregel

— Recht op contact met familie, vrienden en buitenwereld

Het ontvangen van brieven

Het telefoneren

Het krijgen van bezoek

Toegang tot hulpbronnen

Kennis van en beschikking over interne ondersteuning

Kennis van en beschikking over externe steun (diensten)

— Recht op integriteit

Toestemming over te treffen medisch handelingen

Het procedureel fysiek ingrijpen bij afzonderingmaatregel

Het behoud van eigen kleding in geval van afzondering

— Recht op klacht

Intern beklag

Interne klachtprocedure (klachtgerechtigheid, gronden, termijn, commissie, advieswijze, beroep, motiveringsplicht,..)

Extern beklag

Externe klachtprocedure

Behandeling van de klacht en intrekking van klacht

— Recht op ouders als opvoedingsverantwoordelijken

Contact met familieleden

— Recht op zakgeld

Behoud van zakgeld bij afzondering

Geen dubbele bestraffing

5

Hoofdstuk

besluitend

Tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen kunnen soms noodzakelijke maatregelen in de jeugdhulpverlening zijn. Meer algemeen is het soms nodig om minderjarigen te sanctioneren voor ongepast gedrag enerzijds en hen te beschermen tegen zichzelf of anderen tegen hen anderzijds. Tijdelijke afzonderings- of vrijheidsbeperkende maatregelen zijn een onderdeel van het beleid in een voorziening, mits gekaderd in een pedagogische visie, aangepast aan de doelgroep en conform het decreet rechtspositie.

Vrijheidsberovende maatregelen vereisen duidelijke procedures en aangepaste veilige infrastructuur.

De manier van optreden moet duidelijk verwoord zijn in een procedure die rekening houdt met de doelgroep, de visie van de voorziening en de rechten van de minderjarigen. Een voorziening moet steeds de rechtsbescherming van de minderjarigen respecteren en dit zowel vóór, tijdens als na een periode van tijdelijke afzondering of vrijheidsbeperking.

Zelfregulering mag evenwel niet enkel gebeuren op het niveau van de directie of in samenspraak met het personeel. Belangrijk is dat bij de reflectie over het afzonderingsbeleid ook minderjarigen zelf betrokken worden. Ook hun inbreng is noodzakelijk. Uiteindelijk zijn zij het die dergelijke afzondering dienen te ondergaan.

Gezien de grote variatie aan doelgroepen in de jeugdhulpverlening is ook een sectorale invulling aan te bevelen. Het moet de bedoeling zijn dat elke voorziening zowel over sectorale richtlijnen als over interne procedures beschikt. Duidelijke regels zijn nodig om per sector en over de sectoren heen tot meer eenheid van handelen te komen. Dit zal de kwaliteit van de begeleiding bevorderen en de minderjarigen ten goede komen. Deze regels moeten helder de minimumgrenzen bepalen die in de praktijk gerespecteerd moeten worden. Uiteraard moeten daarbij zowel de letter als de geest van het **Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind** gerespecteerd worden alsook andere wetgevingen die van toepassing zijn.

6

Hoofdstuk

**geraadpleegde
experten**

Hst 6 Geraadpleegde experts

- Dhr. Bart Thomas (hoofdverpleegkundige Uz Gent) en Dhr. Paul Arteel (directeur Vlaamse Vereniging voor Geestelijke Gezondheid) voor Kinder- en jeugdpsychiatrie
- Mevr. Benedikte Van den Bruel (stafmedewerker pedagogische preventie Kind & Gezin) voor de CKG's
- Dhr. Karel De Vos (directeur Jongeren centrum Cidar), Dhr. Jan Bosmans (sectorcoördinator Vlaams Welzijnsverbond) en Mevr. Min Berghmans (juridisch medewerker Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg Vzw) voor de Bijzondere Jeugdbijstand
- Dhr. Karel Henderickx (afdelingshoofd) en Dhr. Chris Smolders (stafmedewerker) voor de Gemeenschapsinstellingen

7

Hoofdstuk

literatuur

- BERGHMANS, M., (2005), *Juridische handvatten voor het omgaan met gebruik en misbruik van alcohol en andere drugs door minderjarigen in de Bijzondere Jeugdzorg*, Brussel: OSBJ en VAD ism Vlaamse Gemeenschap.
- BRINK, A. & T. CAPPON (red), (2004), *Kinderen hebben wortels en vleugels nodig. Jaarboek 2004*, KA Amsterdam: Janusz Korczak Stichting.
- DE BACKER, K., (2006), *Spannend! Participatieprocessen in de Bijzondere Jeugdbijstand*, Brussel: OSBJ ism Vlaamse Gemeenschap.
- DE VOS, K. & J.L. KABERGS, (2005), Gedeelde en verdeelde grond in de jeugdhulpverlening. *Alert*, 31 (4), pag. 12-30.
- Decreet van 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp. B.S. 4 oktober 2004
(zie ook <http://www.wvc.vlaanderen.be/jeugdhulp>)
- Decreet van 7 mei 2004 betreffende de integrale jeugdhulp. B.S.11 oktober 2004 (zie ook <http://www.wvc.vlaanderen.be/jeugdhulp>)
- DRIESEN, L., (1999), *Straffen? Een boek voor ouders en andere opvoeders*. Leuven – Apeldoorn: Garant.
- HERMANS, G., LAUWERS, J. & V. VAN ASSCHE, (1999), *De zorg voor geplaatste jongeren: tussen controle en binding?*, Antwerpen: UIA, Politieke en Sociale Wetenschappen.
- Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind
(zie www.kinderrechten.be)
- JESPER, J., (1999), *Dat vind ik. Wat vind jij? Over grenzen van volwassenen en kinderen*, Amsterdam: Donker.
- KNORTH. E.J., VAN DEN BERGH, P.M. & F.VERHEIJ, (2002), *Professionalisation and participation in child and youth care*. Hampshire: Ashgate.
- MASON, J. & T. FATTORE (eds.), (2005), *Children taken seriously. In theory, policy and practice*. London: Jessica Kingsley publishers.
- MASSCHELEIN, J. & K. QUAGHEBUER, (2005), Participation for better or for worse. *Journal of philosophy of education*. 1, pag. 51-65.
- OPDEBEECK, S. en VAN AUDENHOVE, C.(red.), (2001), *De regels van het huis. Vrijheidsbeperking in de gehandicaptensector en in de Bijzondere Jeugdzorg*, Leuven: Acco.
- ROGGE, J., (2002), *Kinderen hebben grenzen nodig*. Houten: Van Holkema & Warendorf.
- STROOBANT, G., (2002), *Teamcoaching in de jeugdhulpverlening. Anders omgaan met regel-en normovertredend gedrag*. Antwerpen-Apeldoorn, Garant.
- VAN ACKER, J.C.A., (2001). *Zorgenkinderen: Omgaan met opvoedingsproblemen*. Amsterdam: Ambo/Anthos.
- VAN CROMBRUGGE, H. & E. LOMBAERT (Red), (2005), *Gezin en opvoeding: weldadig en gewelddadig*. Antwerpen: Garant.
- VERSCHULDEN, G., (2002), *Opvattingen over welzijn en begeleiding. Een sociaal-pedagogische analyse van leerlingenbegeleiding als exemplarisch thema in het jeugdbeleid*. Gent: Academia Press.
- WERKMAP, (2006), *Aan de slag met het decreet rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp*. Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur i.s.m. Kinderrechtswinkels.

Colofon

Kinderrechtencommissariaat, dossiers
Checklist kinderen in afzondering
mei 2006

Redactie

Peter Brants (tot september 2004)
Lieven De Rycke
Mie Jacobs
Ankie Vandekerckhove

Eindredactie

Lieven De Rycke

Concept & vormgeving

Funcke & Co
www.funcke.be

Tekening cover

Nix

Druk

Geers Offset

Verantwoordelijke uitgever

Ankie Vandekerckhove
Kinderrechtencommissaris
Leuvenseweg 86
1000 Brussel

Depotnummer: D/2006/9680/2

ISBN: 9077021108

EAN: 9789077021101

Welke concrete situaties leiden tot afzondering van een minderjarige? Waarom zondert een voorziening jongeren af? Hoe dikwijls gebeurt dat? Hoe lang duurt het? Heeft de jongere inspraak? Hoe 'controleert' de begeleiding de jongere tijdens de afzondering? Hoe en door wie worden de jongeren geïnformeerd over deze maatregelen? Wat zijn de interne procedures, reglementen of regelgevingen? Het dossier 'Checklist kinderen in afzondering' bevat een aantal bevindingen uit een bevraging bij instellingen.

Het Kinderrechtencommissariaat biedt daarbij een 'checklist' aan voor reflectie en evaluatie.

Kinderrechtencommissariaat

Leuvenseweg 86
1000 Brussel

tel.: 02-552 98 00
fax: 02-552 98 01

kinderrechten@vlaamsparlement.be
www.kinderrechten.be